

Enrique Beltran, una historia “amagada”. La Veritat i la Justícia amb rigor històric.

A l'empara de la legislació vigent¹, el Grup per la Recerca de la Memòria Històrica de Castelló (GRMHC) va realitzar un estudi sobre els noms dels centres escolars de la província de Castelló per tal d'identificar aquells que pogueren ser contraris a la memòria democràtica². A les conclusions de l'estudi es van detectar sis referències susceptibles de ser incloses en els supòsits que marca la llei, entre les quals es trobaven dos escoles d'Almassora. Tanmateix, a data d'avui, la Llei 20/2022, en vigor i estatal, regula l'eliminació dels vestigis i referències franquistes en espais i locals públics.³

Com ja ha passat en altres municipis, la decisió d'eliminar noms tants anys inclosos en el nomenclàtor ha alçat certa polèmica. Ara, uns mesos després del nom nou, l'extrema dreta d'Almassora intenta desmerèixer aquella decisió sobirana amb la publicació d'un llibre que qualifica el canvi de nom de *truco intel·lectual, d'il·lusionisme* i d'haver-se realitzat sense *arribar al fons de la qüestió* insinuant que la vinculació política d'aquell personatge públic amb el franquisme és una ocurrència i es fa per *imposició*. En realitat, la intenció de l'extrema dreta (la d'Almassora i la de tot l'Estat) és blanquejar tota una època que va provocar massa dolor en desenes de famílies almassorines, perseguides i represaliades pels colpistes que van subvertir l'ordre constitucional i democràtic, vigent a Espanya des de 1931.

És per això que cal tornar a explicar, una altra vegada, per què el nom de l'ambaixador Enrique Beltran es va incloure en el llistat d'exclusions. Cal deixar clar, però, que el GRMHC no fa valoracions morals o ètiques de les persones sinó de les seues actuacions públiques i de les seues repercussions. Insistim en basar-nos només en les fonts documentals i en les evidències historiogràfiques. El rigor amb que es fan els informes no pot ser qüestionat pel capritx ideològic d'alguns col·lectius que només busquen la confrontació i no volen tancar ferides perquè els va bé mantindre-les supurant.

1) El primer punt de controvèrsia és la participació d'Enrique Beltran Manrique en el colp d'estat militar contra el poder legalment constituït. Beltran va desenvolupar la seua carrera diplomàtica des dels anys vint del segle passat⁴. Havia sigut cònsol d'Espanya als Països Baixos i, en el moment del colp contra la República (juliol de 1936), era cònsol a Santiago de Xile. D'entrada, donada la seua ubicació geogràfica en eixe moment, seria fàcil pensar que el cònsol no participara en la sublevació militar. Però, quan acudim a les fonts descobrim matisos que no només posen en entredit eixa suposada desvinculació del diplomàtic almassorí en l'alçament militar, sinó que el relacionen directament:

Primer, perquè el 16 d'octubre de 1936, la Gazeta de Madrid de la República (govern legítim i democràtic) publica la seua destitució i separació del servei.⁵

Segon, perquè el 17 de gener de 1937, el Butlletí Oficial de l'Estat del bàndol franquista (govern il·legítim) publica un decret llei per reorganitzar la representació diplomàtica d'Espanya, en que Beltran apareix citat en el llistat de funcionaris lleials a la sublevació per *su comprobada y leal adhesión a la causa de España* o per la seua *lealtad al Movimiento Nacional*.⁶

Tercer, perquè el 5 de març de 1939, quan existeix encara el govern legítim i democràtic de la República i no ha acabat la guerra, el BOE del bàndol franquista publica el nomenament de Beltran com a cònsol a Bordeus, signat pel mateix Franco.⁷

¹ Llei 14/2017, de 10 de novembre, de memòria democràtica i per a la convivència de la Comunitat Valenciana [en línia] https://dogv.gva.es/datos/2017/11/13/pdf/2017_10176.pdf

² L'article 39 de la Llei 14/2017 considera que són elements contraris a la memòria democràtica l'exhibició pública d'escuts, insígnies, plaques i altres objectes o mencions, com ara el nomenclàtor de carrers, inscripcions i altres elements adossats a edificis públics o situats a la via pública, realitzats en commemoració, exaltació o enaltiment individual o col·lectiu de la revolta militar de 1936 i del franquisme, dels seus dirigents o de les organitzacions que van sustentar el règim dictatorial (...).

³ Llei 20/2022 [en línia] <https://www.boe.es/eli/es/l/2022/10/19/20/con>

⁴ *La Vanguardia Española*, 31 de desembre de 1960 [en línia] <http://hemeroteca.lavanguardia.com/preview/1960/12/31/pagina-9/32728890/pdf.html>

⁵ *Gazeta de Madrid*, núm. 291, 17-octubre-1936 [en línia] <https://www.boe.es/datos/pdfs/BOE/1936/291/B00367-00367.pdf>

⁶ *Boletín Oficial del Estado*, núm. 89, 17-gener-1937 [en línia] <https://www.boe.es/gazeta/dias/1937/01/17/pdfs/BOE-1937-89.pdf>

⁷ *Boletín Oficial del Estado*, núm. 66, 7-març-1939 [en línia] <https://www.boe.es/datos/pdfs/BOE/1939/066/A01317-01317.pdf>

Finalment, en la mateixa línia que les fonts primàries, perquè algunes investigacions han demostrat que Beltran es va incorporar molt prompte al bàndol dels sublevats i durant la Guerra Civil va desenvolupar tasques en diferents departaments del govern de Franco a Salamanca.⁸

- 2) Un altre aspecte de la polèmica es refereix a la implicació de Beltran com a dirigent del règim. És de sobra conegut que, acabada la Guerra, el nou estat franquista comença un període de repressió i persecució dels dissidents, tan en l'àmbit intern com a nivell internacional. En aquest nou context, el cos diplomàtic reorganitzat tindrà un paper determinant perseguint persones exiliades que havien donat suport al govern democràtic i legítim de la República. És el cas del cònsol Beltran Manrique, a França, on exercirà d'emissari de la dictadura en l'exterior amb diferents serveis especials, que cal destacar:

En primer lloc, i potser la més coneguda de totes, és la seua activitat de vigilància i persecució contra l'expresident de la República, Manuel Azaña, abans de la seua mort i també després. De fet, l'historiador Santos Julià deixa constància que, el 6 de novembre de 1939, Beltran va actuar com a informant de les activitats d'Azaña a França, dins d'una operació dirigida pel Govern espanyol que tenia per objecte capturar-lo i portar-lo a Espanya per jutjar-lo, com va acabar passant amb altres polítics exiliats (l'exemple més destacat és el de Companys).⁹

Lluny de ser un fet aïllat, poques setmanes abans de la mort d'Azaña (3-novembre-1940), el seguiment continua. Enrique Beltran escriu diverses cartes confidencials a Mario Piniés, ministre conseller de l'ambaixada a París, lliurades en mà, en què informa de l'entorn de l'expresident i del fet que la casa on viu el polític republicà està constantment vigilada havent aparegut amb les autoritats franceses un escorcoll quan les circumstàncies ho permeteren.¹⁰

Amb tot, l'assetjament a l'expresident de la República no acaba amb la seua defunció i continua unes setmanes després del soterrament, ja en novembre de 1940, quan el cònsol Enrique Beltran aconsegueix entrar a la casa on vivia Azaña i, en una nova missiva a Mario Piniés escriu açò: [...] *He estado dos mañanas completas con la policía y he mirado todo lo que la casa contiene. [...] Obras de arte no hay ninguna; aquello es una verdadera birria, y como él se fue de Pyla cuando todavía estaba esto en poder de las autoridades del Frente Popular no sé lo que haya podido llevarse consigo. [...] Registré igualmente y con minuciosidad la biblioteca y encontré una barbaridad de libros, todos con carácter particular; biblioteca selecta, però nada de códices miniados ni tesoros que pudieran pertenecer al Estado.*¹¹

En segon lloc, el cònsol Enrique Beltran va elaborar nombrosos informes sobre les activitats dels exiliats espanyols a França. Tenim constància que la repressió política exercida pels diplomàtics espanyols es centrava en les responsabilitats polítiques dels exiliats, d'acord amb les directrius de la dictadura franquista. Per això, s'esforçaven per tal que les autoritats franceses tingueren la informació "oportuna". És el cas del concurs a una plaça de lector d'espanyol en la Facultat de Lletres de Burdeus en què Beltran escriu al degà per a recordar-li que un dels aspirants espanyols era un "español enemigo de l'Espagne" i que no tenia cap relació amb el consolat mentre, al contrari que una altra candidata, que citava com una "bonne espagnole".¹²

És per això que el mateix règim franquista, mitjançant la seua premsa va alabar la labor humanitària d'Enrique Beltran al front del consolat de Bordeus, elogiant i homenatjant la seua figura en diverses ocasions.¹³

⁸ GARCIA I PASCUAL, Primitiu (2015): "El senyor Enrique Beltran *El Cònsul*" a *44 històries més de la història d'Almassora*, p. 136.

⁹ Santos Julià, en l'article "Persecución en el exilio: el caso de Manuel Azaña" [en línia]

<https://www.cervantesvirtual.com/obra/persecucion-en-el-exilio-el-caso-de-manuel-azana-847185/>

¹⁰ RIVAS, Enrique: "La agonía de Azaña", en *Historia 16*, núm. 178, 1991. [en línia]

<http://www.sbhac.net/Republica/TextosIm/H16/Azana/Azana.htm>

¹¹ CONSTENLA, Tereixa: "Asalto al presidente Azaña. Una exposición revive la censura y el acoso que sufrió tras su muerte en 1940", *El País*, 7 de novembre de 2010 [en línia] https://elpais.com/diario/2010/11/07/cultura/1289084402_850215.html

¹² Citat per María José Solanas Bagüés, en l'article "Exilio, Historia, Hispanismo", al *Bulletin hispanique*, 118-1 (2016) <https://journals.openedition.org/bulletinhispanique/4170>

¹³ *El Hogar Español*, 12 d'abril de 1941 i 24 de maig de 1941 [en línia]

https://argonnaute.parisnanterre.fr/medias/customer_3/periodique/immi_esp_lot3_pdf/BDIC_GFP3011_1941_10.pdf

- 3) El darrer dels aspectes controvertits és la suposada participació d'Enrique Beltran en l'expedició de visats a jueus que fugien de la barbàrie nazi i que necessitaven els salconduits oportuns per tal d'arribar a Espanya i Portugal. L'episodi és conegut i s'ha analitzat dins d'una investigació d'ample espectre sobre la resposta humanitària del Servei Exterior davant l'Holocaust.

Els fets es produeixen el juny de 1940 i s'emmarquen al principi de la Segona Guerra Mundial quan Alemanya ha envaït França i ha ocupat la capital, i a Bordeus, on s'hi estableix el govern francès, arriben milers de refugiats que fugen dels nazis. En aquest context, Enrique Beltran, juntament amb la seua família, abandona precipitadament la seu consular d'Espanya a Bordeus (les causes o raons d'eixa fugida familiar no apareixen documentades). Aleshores, al capdavant del consolat roman el diplomàtic Eduardo Propper de Callejón¹⁴ i un altre funcionari. El mateix Propper va qualificar aquesta 'fugida' del cònsol com una *espantá*.

Així, és aquest funcionari el que ha de fer front a l'allau de peticions de visats de milers de jueus i altres refugiats que fugen dels nazis davant de la capitulació francesa. Aquest episodi va tindre lloc en uns pocs dies i va ser Propper qui, saltant-se les directrius del Ministeri d'Assumptes Exteriors de Franco que demanava restringir al màxim l'entrada d'estrangers a Espanya, va facilitar la fugida de milers de persones encara que no s'ha pogut determinar el número exacte de visats perquè els llibres de registre del Consolat espanyol a Bordeus han desaparegut.

Aquest episodi demostra que el mèrit atribuït al cònsol Beltran d'haver salvat per motius humanitaris a nombroses persones és fals i suposa una adulteració dels fets històrics. En realitat, la virtut correspon al funcionari Propper de Callejón que, a més a més, va patir la humiliació d'haver sigut degradat [injustament] per incomplir les directrius del Ministeri. Finalment, la Història va poder rescabalar la figura de Propper quan el 2007 se li va atorgar l'alta distinció de *Just entre les Nacions*, un reconeixement del poble jueu a les persones que van ajudar els jueus de la persecució nazi¹⁵, distinció que en cap moment rep Beltran.

Per acabar, és important recordar que el GRMHC considera que la interpretació de la Història s'ha de fer acudint a les fonts històriques, primàries i secundàries, i només fent un ús adequat de la documentació es pot aconseguir reconstruir el passat. De cap manera és acceptable escriure sobre el passat amb una lectura parcial de les fonts perquè el que s'aconsegueix, al final, és reescriure la Història en base a l'adulteració (intencionada o no) de les evidències històriques. El Grup sempre ha promogut la investigació històrica precisa sobre la Segona República, la Guerra Civil i el Franquisme com l'única eina a l'abast per a la recuperació i dignificació de la Memòria Històrica dels vençuts, la seua inserció en la memòria col·lectiva i la reparació moral de les víctimes de la repressió franquista.

---

https://argonnaute.parisnanterre.fr/medias/customer_3/periodique/immi_esp_lot3_pdf/BDIC_GFP3011_1941_16.pdf

¹⁴ Aquest diplomàtic havia abandonat la seua carrera després de la proclamació de la Segona República i havia emigrat a França, on s'incorporarà novament al cos diplomàtic, ara al servei del Govern de Franco a Burgos poc després del colp d'Estat de juliol de 1936.

¹⁵ LISBONA MARTÍN, Antonio: *Más allá del deber. La respuesta humanitaria del Servicio Exterior frente al Holocausto* Ministeri de Assumptes Exteriors i de Cooperació, 2015 [en línia] <https://esefarad.com/?p=74765> i <https://www.exteriores.gob.es/es/ServiciosAlCiudadano/PublicacionesOficiales/LIBRO%20MAS%20ALLA%20DEL%20DEBER%20web.pdf>, p. 265-280.